

МІСТОБУДУВАННЯ

УДК 711.4:728

О.З. Главацький,

*аспірант кафедри архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка»*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА БЕЗПЕЧНІСТЬ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВЕЛИКИХ МІСТ

Анотація: розглядається поняття соціального процесу в міському середовищі, аналізуються його взаємозв'язки з соціальним простором і соціальною структурою суспільства. В роботі виділені основні види соціальних процесів та показаний їх вплив на безпечність архітектурно-планувального простору міста.

Ключові слова: соціальний процес, соціальна структура, міграція урбанізація, конфлікт, соціальний контроль, дезорганізація, співробітництво.

Постановка проблеми. Соціальні процеси, що відбуваються останнім часом у великих містах суттєво впливають на їх безпечність, оскільки є проявом суспільних настроїв і можуть прийняти форму взаємодії в системі «людина-життєве середовище». Місто, як складна ієрархічна багаторівнева система, не може вчасно відреагувати на нові чи модифіковані соціальні процеси, що є наслідком швидких соціально-економічних, екологічних та інших змін, притаманних нашому сьогоденню. Актуальність теми визначається необхідністю детального аналізу соціальних процесів, що відбуваються в урбанізованому середовищі, значення яких постійно зростає в умовах збільшення міського населення і зміни рівня його життя.

«Місто - це, перш за все, особливим чином організований, населений, життєвий просторово-часовий вимір. Воно створюється діяльністю людей, ментальність, культура, біографії, життєві стратегії і повсякденні запити яких складають соціальну основу створення рукотворних міських ландшафтів», - стверджував Т. Дрідзе [3]. Тобто, міське середовище має безліч вимірів і сфер проектування, основним суб'єктом якого має бути населення міста і його окремих районів. Об'єктом - взаємодія, процес комунікації, в процесі якого виникає середовище проживання.

Тому вирішення проблем міського середовища, реформування суспільних відносин потребує проведення системного аналізу соціальних процесів і явищ, умов їх перебігу та спрямування, для своєчасного виявлення потенційних проблем, які знижують розвиток і загрожують безпеці урбанізованого простору. На жаль, рівень вивчення соціальних процесів значно відстає від динаміки і глибини сьгоднішніх змін в усіх сферах життя суспільства, і тому більшість їх відбувається стихійно і некеровано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен соціального простору став предметом досліджень багатьох відомих соціологів минулого і сучасності. Е. Дюркгейм, Р. Парк, Е. Богардус, П. Бурд'є, Д. Ленські, П. Сорокін пов'язували вивчення соціального простору з розробкою наукового підходу до вирішення соціальних проблем. Демографічні, соціальні та психологічні особливості проектування житлового простору та фактори впливу на житлове середовище досліджували К. Карташова, М. Лисиціан, З. Яргіна, К. Хататрянц, Х. Штейнбах, В. Еленський, соціально-просторовий аспект формування, реконструкції та аналізу зовнішнього житлового середовища міста вивчав А. Крашенінніков, фактори впливу на прибудинкові території досліджували Л. Яременко, Т. Малиновська, Г. Андріанова, аспекти формування житлового середовища вивчав Л. Анісімов. Проте у запропонованому контексті окреслена проблема не була об'єктом вивчення і чіткої систематизації.

Мета статті. Систематизувати та класифікувати види соціальних процесів, що існують у середовищі великих міст; показати їх вплив на безпечність міського простору.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням міста як специфічного соціального утворення і процесів, що у них відбуваються займається соціологія міста. Вона вивчає місто як особливу географічно-економічно-соціальну цілісність, територіальну спільність людей і сукупність процесів, що протікають всередині цього локального співтовариства [6]. Для того щоб краще зрозуміти що таке соціальний процес у міському середовищі доцільно почати з визначення соціального простору міста.

Під «соціальним простором» в сучасній соціології розуміється середовище, яке формується соціальними суб'єктами, в якому проходить їх життєдіяльність. Л. Климанська вважає що «це поняття є значною мірою умовним - воно відображає реальність, що існує, на відміну від геометричного простору, не у природі, а у свідомості людей, визначається нею і у свою чергу формує цю свідомість» [13, с.32].

А. Шмельков характеризує соціальний простір як взаємодію великих і малих соціальних груп, що взаємодіють в рамках об'єктивних просторових структур [14]. Існує пряма залежність між соціальним простором і соціальною

структурою, оскільки остання складається з сукупності соціальних груп та спільнот, що існують в суспільстві. Вона, будучи складним явищем, представляє собою величезну багатовимірну матрицю. Кожний вимір – це та чи інша вісь соціального простору, поділ суспільства на певний тип соціальних груп [12].

Соціальний простір ґрунтується на природній різноманітності індивідів, зокрема їх приналежності до різних соціальних спільнот, що виникають об'єктивно на основі об'єднання людей за певними ознаками, які мають істотне значення для суспільства: демографічних, територіально-поселенських, етнічних та ін. На основі цього соціальну структуру визначають як сукупність соціально-класових, соціально-демографічних, професійно-кваліфікаційних, територіальних, етнічних, конфесійних спільнот, пов'язаних відносно стійкими взаємовідносинами [13].

Соціальні процеси перебувають у нерозривному зв'язку з соціальною структурою суспільства, оскільки на думку сучасних соціологів вони перебувають у всіх суспільствах і виступають як упорядкована форма соціальної взаємодії. У них ніщо не може відбуватись поза соціальним процесом. Г. Дворецька описує його як «взаємодію людей, що визначає функціонування і зміни в людських стосунках, у становищі соціальних груп, окремих індивідів, тобто в соціальній структурі. Це може бути серія соціальних явищ, зв'язаних між собою структурними чи причинними (функціональними) залежностями, які спричинюються до переходу певної соціальної системи, підсистеми, будь-якого соціального об'єкта з одного стану в інший» [4, с.17].

Найважливішими умовами соціальних процесів є їх загальність і зв'язок із суб'єктом, який здійснює процес. Функціонування і розвиток суспільства відбуваються в різних формах соціальних процесів, які характеризують суб'єктно-об'єктні зв'язки і відносини у всіх сферах діяльності людей [20].

Класифікація соціальних процесів. Аналіз соціальних процесів тісно пов'язаний з проблемою їх класифікації. Першими були американські соціологи Р. Парк та Е. Беджес (1924р.), які виокремили процеси кооперації, конкуренції, пристосування, конфлікту, асиміляції, амальгамації.

Науковці намагалися класифікувати соціальні процеси, взявши за основу зміст змін, які вони зумовлюють. Так, польський соціолог Я. Щепанський, класифікуючи соціальні процеси, виходить з того, що основним джерелом суспільного життя є необхідність задоволення різноманітних потреб. Прагнучи одержати засоби для їх задоволення, люди стикаються з аналогічними бажаннями інших людей, що спричиняє різні явища та процеси. Вони можуть бути у різних формах пристосовані одне до одного.

На основі огляду літературних джерел з основ соціології, соціології міста та соціології архітектури систематизовано і нижче наведено основні види соціальних процесів у середовищі великих міст.

Співробітництво (кооперація) - соціальна взаємодія, в якій відбувається узгодження спільної діяльності. Найчастіше воно виникає тоді, коли, працюючи разом з іншими людьми, особистість прагне досягти високих запланованих результатів. Співробітництво між партнерами (індивідами чи групами) передбачає наявність спільних або схожих інтересів, усвідомлення кожною стороною необхідності й можливості взяти на себе реалізацію завдань для їх досягнення, виявлення аналогічних прагнень. Слід зауважити, що у міському просторі така соціальна взаємодія можлива у таких громадських місцях як: площі, сквери, бульвари, будівлі громадських закладів і інститутів тощо [13].

Пристосування (адаптація) - прийняття індивідом чи групою культурних норм, цінностей та еталонів нового середовища, якщо норми й цінності, засвоєні у попередньому середовищі, не задовольняють потреби й не створюють прийнятної поведінки. Також можливе ще одне визначення пристосування, як форми поведінки, придатної для життя в новому зовнішньому середовищі. Оскільки умови зовнішнього середовища безперервно змінюються, то процеси пристосування відбуваються в суспільстві постійно. Залежно від значущості соціальних змін і ставлення до них індивідів процеси адаптації бувають швидкими й повільними, короткочасними й тривалими. Про пристосування йдеться, наприклад, коли змінюються умови економічного і політичного устрою, чи при переселенні людини з сільської місцевості до міста. Їй приходиться адаптуватися до міського стилю та ритму життя, змінювати культуру поведінки. Окремі індивіди, групи і спільноти, які не можуть пристосуватися до нових умов середовища чи до глобальних змін у суспільстві, культурі, техніці тощо, піддаються дезорганізації [21].

Соціальна дезорганізація - сукупність соціальних процесів, які спричиняють у межах певної спільноти дії, що не відповідають нормам, оцінюються негативно і перевищують допустимі межі, загрожуючи нормальному розвитку процесів колективного життя [13].

У гострій стадії соціальну дезорганізацію описують як процес, коли соціальна система зазнає хаосу і розладу. У таких випадках порушується складений звичний баланс між процесами руйнування і творення, починається колапс суспільного виробництва, криза політичної влади, знецінюються і втрачають свою привабливість базові ідеологеми та прийняті моральні та культурні норми. Настає аномія – стан некерованості, відсутність норм [11].

Її зумовлюють різні чинники: стихійні лиха, тривалі війни, політичні кризи, радикальні зміни системи влади, революції, масові міграції населення,

радикальні зміни в одній галузі господарства, науки чи техніки, які порушують рівновагу й узгодженість з іншими галузями і зумовлюють зниження ефективності дії інститутів та форм соціального контролю [13].

Міграція (переселення) - процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп, їх переміщення в інший район чи іншу країну, а також переселення з села в місто або навпаки. Соціологи виділяють три групи чинників, які спонукають людей до зміни місця проживання: виштовхування, притягування (сукупність привабливих умов для проживання в інших місцях) і доступність шляхів міграції (наявність чи відсутністю бар'єрів для реалізації потенційними мігрантами своїх намірів). Чинники виштовхування пов'язані з незадовільними умовами існування індивідів у рідних місцях - соціальні потрясіння (міжнаціональні конфлікти, війни, диктатури), економічні кризи, стихійні лиха тощо [21].

Науковці Ю. Пивоваров, В Казанцев, М Светуцьков та інші виділяють «маятникові» міграції, тобто переміщення в напрямку село-місто-село чи місто-село-місто, які здійснюють люди впродовж доби. Вони живуть у селі (місті), їдуть на роботу в місто (село), повертаються назад додому в село (місто), здійснюючи поїздки за принципом маятника. Їх тільки умовно можна назвати міграціями, бо населення не змінює місця проживання. Такі поїздки правильніше називати «маятниковим» переміщенням людей. Така міграція з'являється в основному через невідповідність розташування виробництва і розселення людей, малу кількість цікавих вакансій і низьку оплату праці.

Одним з найважливіших видів міграції, що впливає на просторовий розвиток більшості міст розвинених країн є процес *урбанізації*. Сучасні науковці виділяють урбанізацію в двох аспектах, у вузькому розумінні - це зростання міського населення і міст, а в широкому - це історичний процес підвищення ролі місті міського способу життя у розвитку суспільства. На сьогоденному етапі розвитку вона може набувати форми агломерацій, об'єднанням міст на основі соціально-економічних, виробничих, культурних зав'язків тощо [10].

Відносно недавно з'явився новий тип розселення - *субурбанізація* (руралізація). Це процес зростання і розвитку приміської зони великих міст, внаслідок чого формуються міські агломерації. Субурбанізація є подальшим етапом урбанізації. Характеризується вищими темпами збільшення кількості жителів приміських поселень і міст-супутників порівняно з містами - центрами агломерацій [22]. Слід наголосити, субурбанізація суттєво впливає на зміну соціальної структури окремих районів міста, оскільки спочатку переселяються з центрального міста в приміську зону найбільш забезпечені групи суспільства, а

потім і середній клас. У місті ж нерідко залишаються найменш забезпечені та маргінальні верстви населення [13].

Під впливом адміністративної політики та серйозних архітектурно-містобудівних програм на противагу інтенсивним темпам субурбанізації виник процес *джентрифікації* (Jentrification). Він вперше з'явився в 60-их роках в Британії, а згодом і у США, означає «рух сімей середнього класу у внутрішні міські території з причини збільшення цінності середовища та має вторинний ефект у зворотному русі бідніших сімей» [15, с.].

Наступний вид соціального процесу – це *соціальне протиріччя*, яке характеризується як взаємодія соціальних верств, груп, пов'язаних з розбіжністю їх інтересів і цілей. Будучи різним за рівнем значущості, протиріччя на певному етапі найчастіше призводять до соціального конфлікту.

Конфліктом прийнято називати найвищу стадію протиріччя, зіткнення протилежних цілей, позицій, думок, поглядів опонентів як суб'єктів взаємодії. Конфлікт завжди пов'язаний з суб'єктивним усвідомленням людьми суперечливості своїх інтересів, як членів тих чи інших груп.

Даною проблематикою займається розділ соціології - «соціологія конфлікту», або соціальна конфліктологія (Л. Козер, Р. Дарендорф). Основними соціальними передумовами конфліктів за Є. Циглаковою є: соціальна нерівність, соціальна дезорганізація, культурна неоднорідність.

Об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення соціальних конфліктів пов'язані з феноменом соціальної депривації. За С. Соколовим «депривація – це розбіжність між інтересами-очікуваннями (станом свідомості) суб'єкта і реальними можливостями їх задоволення на практиці» [11, с. 21].

Класифікація конфліктів за російським соціологом А. Дмитриєвим, багато в чому співпадає з класифікацією запропонованою Є. Циглаковою, проте він робить акцент на протиріччях між «глобальним і місцевим», «екологією та економічним зростанням» [7, с.79].

Доречно наголосити на позитивних наслідках соціальних конфліктів, які полягають в наступному: розрядці психологічної напруженості у відносинах конфліктуєчих сторін; консолідації суспільства в ході вирішення проблемних ситуацій, тобто люди по-новому сприймають один одного і у них з'являється інтерес до співпраці, виявляються можливості для цього.

Іншим позитивним наслідком конфлікту є комунікативно-єднальна функція. Через неї учасники конфлікту усвідомлюють свої і протилежні їм інтереси, виявляють спільні проблеми, пристосовуються один до одного [11].

Значущим видом соціального процесу є *соціальний контроль* – система приписів, заборон, переконань, заходів примусу, яка забезпечує відповідність дій індивіда прийнятим зразкам і упорядковує взаємодію між індивідами.

Згідно із визначенням поданим Т. Парсонсом соціальний контроль - це процес, який з допомогою накладення санкцій здійснює протидію девіантної поведінки і підтримує соціальну стабільність.

Соціальний контроль включає в себе два головні елементи – норми і санкції. Норми – це розпорядження з приводу того, як треба правильно поводитися в суспільстві. Санкції – це засоби заохочення і покарання, що стимулюють людей дотримуватися соціальних норм [21].

Отже, соціальні процеси перебувають у нерозривному зв'язку з соціальною структурою суспільства і виступають як упорядкована форма соціальної взаємодії. Вище розглянуті соціальні процеси мають безпосередній зв'язок з безпечністю середовища великих міст.

Соціальний простір, як було зазначено вище, існує в нематеріальному вимірі, але через людину (індивід, група, суспільство) він проектується на об'єктивне міське середовище, і навпаки, таким чином вони існують в своєрідній системі взаємовпливу.

Вплив соціальних процесів на безпечність архітектурно-планувального середовища. Науковцями Ю. Пивоваровим, З. Яргіною, К. Хачатрянс виявлено, що соціальні процеси, які існують в соціальному просторі, по-різному реалізуються в архітектурно-планувальній організації середовища, визначаючи еволюцію, види будівель і споруд, типи поселень, географію розселення та безпечність життєвого середовища. Архітектурне середовище об'єднує окремі області життєвого середовища, що позначають відповідно як природне, соціальне й штучне. Архітектурно-планувальний простір виступає як складна система взаємодії людини й середовища, яке її оточує. Вплив «фактора людини» визначив архітектуру як систему, що створює штучне середовище для життя і діяльності людини на всіх рівнях її організації [1].

Значний вплив на міське середовище має процес *міграції*, і зокрема такий її вид - *урбанізація*. В інтенсивній стадії вона може призвести до негативних наслідків, а саме:

- 1) висока щільність населення;
- 2) розбалансованість соціальної структури міського соціуму;
- 3) зменшення кількості озелених територій;
- 4) екологічні проблеми;
- 5) низька якість архітектурного середовища;
- 6) надмірне розростання міст;
- 7) велике навантаження на психо-фізіологічний стан людини [21].

Проблеми надмірної *субурбанізації* проглядаються у площині соціальної однорідності окремих районів міста. Особлива небезпека полягає в

концентрації населення з низьким рівнем життя в районах середмістя, що характеризуються старим, найменш упорядкованим житлом, віддаленим від місць ділової активності. У соціології подібні процеси відносять до феномену соціально-просторової стратифікації. Якщо раніше закордоном субурбанізацією всіляко заохочували, то в даний час додаються зусилля, спрямовані більшою мірою на відродження і модернізацію старих міських районів.

Ці зусилля втілилися в процесі *джентрифікації* (зворотному до субурбанізації), вони тісно пов'язані з реконструкцією міських набережних і пристосуванням їх для рекреаційних та інших функцій; занепадом традиційних мануфактур, розташованих у внутрішньому місті й зростанням готелів, ділових будівель; появою торгових кварталів і модних ресторанів. Основою цих змін в міському ландшафті є: реструктурування індустріальної бази розвинених країн; зміни в структурі зайнятості, в якій найбільше число робочих місць; зміни в державному втручанні та політичній ідеології з метою розширення значущості споживання і сфери послуг. Джентрифікація, таким чином, лише видимий просторовий компонент складної соціальної трансформації міських процесів в «західних» містах [2].

На тлі складних процесів міграції, велику роль відіграє можливість індивіда адаптуватися до нових соціально-культурних умов, нового стилю життя. У містобудівному контексті процес *пристосування* найбільше простежується на прикладі компактного розселення мігрантів на певній міській території. Як правило, етнічні мігранти або переїжджають у складі групи, або мігрують в ті регіони, де вже сконцентрована певна кількість їх земляків [16]. В результаті виникає таке явище, як етнічна мережа, що може приймати вигляд етнічних кварталів, прекрасним прикладом цього є Нью-Йорк, де можна знайти китайський, єврейський, латинський, український, російський квартал та ін.

Варто зазначити, що мова йде тільки про таку адаптацію, що передбачає, повагу і сприйняття приїжджими місцевих культурних цінностей та норм, без створення всередині місцевої культури анклавів з абсолютно чужими стереотипами і установками. Тому важливо, щоб місця їхнього скупчення були правильно інтегровані в містобудівну структуру, були привабливими для інших жителів міста, сприяли культурному обміну і вливання в міське життя.

Наслідком низької пристосованості може виступати процес *соціальної дезорганізації*. Його вивченням займався Е. Берджес, досліджуючи взаємодію міського середовища і окремих індивідів та груп. Одним з найбільш чітких проявів дезорганізації Е. Берджес вважав зростання злочинності серед молоді, особливо емігрантської. Ним і його учнями були створені соціальні карти поширення юнацької злочинності в місті. За даними картографування,

малолітні злочинці концентрувалися в так званих районах «розпаду» і в «перехідних» районах, і майже ніколи в упорядкованих фешенебельних [21].

Теорією соціальної дезорганізації також займалися представники Чикагської школи. Її безпосередніми авторами виступили К. Шоу та Г. Маккей. Досліджуючи рух мігрантів, які прибували в місто, соціологи припустили, що саме їх культурна відмінність, труднощі в адаптації до нових умов і, можливо, навіть небажання засвоювати норми життя місцевого населення призводять до порушення порядку, зіткнення культурно-ціннісних моделей на певних територіях. З'являється, таким чином, соціальна дезорганізація сусідських спільнот, що тягне за собою зниження громадського (неформального) контролю і зростання злочинності [9].

Прикладом соціальної дезорганізації, що є наслідком містобудівельного проектування та державної політики є монофункціональне місто. Воно представляє собою муніципальне утворення, в розвитку якого визначальну роль відіграють підприємства містоутворюючого комплексу. Це одне або декілька підприємств однієї галузі або суміжних галузей, пов'язаних єдиним технологічним процесом. Внаслідок вузькості ринку праці, кризи в містоутворюючих підприємствах вони викликають масштабне і довготривале локальне безробіття. Безробіття в мономістах має негативні наслідки не тільки для даних населених пунктів (зниження оподаткованої бази, ротаційність бюджетів, зростання злочинності, люмпенізація частини населення та ін.), а й несе загрозу соціальної і політичної стабільності в масштабах всієї країни [8].

Крайню форму соціальної дезорганізації можна простежити на прикладі житлових комплексів Pruitt-Igoe в США та Holly Estate у ВБ [23, 24]. У свій час вони були еталонами соціального модерністичного житла. Характеризувалися якісною інфраструктурою, видовженими багатоповерховими будівлями, які розроблялися згідно типового проекту. Квартири у них мали високий рівень комфорту, працювали різноманітні служби з утримання комплексу в належному стані. Між будинками залишалися великі прибудинкові території з школами і дитячими садками. До занепаду призвели низка причин, головними з яких є: однорідний склад населення, переважно ті, які жили за рахунок соціальної допомоги; недбале адміністрування та ігнорування побажань мешканців; гомогенна архітектура, що виявилася придатним місцем для кризових соціальних явищ, невідповідність до оточуючого архітектурного середовища. В результаті занедбаність районів, збільшення фактів вандалізму, насильства і криміногенності досягнули такої ступені, що мешканці були переселені, а райони знищені, окрім частини комплексу Holly Estate, який був інтегрований у новий більш збалансований і традиційний проект забудови.

На безпеку міського простору в межах обраної теми суттєвий вплив здійснюють *соціальні конфлікти*, чинники що їх викликають були описані вище. Аналізом цього процесу ще на початку ХХ ст. займалися К. Маркс і Ф. Енгельс, роздумуючи над феноменом індустріального міста. Для них воно є центром нового поділу праці, нових технологій та організації виробництва, представлене розділенням на два домінуючих класи: буржуазію і пролетаріат. Міста, на їх переконання, стають ареною класових конфліктів і відображають монополізацію капіталу, крах дрібних фірм і поглинання їх великими [2].

Важливим моментом у їхньому аналізі є акцент на чіткій диференціації соціальної структури міста: соціально-класову та професійно-кваліфікаційну. Незважаючи на те, що сьогодні великі міста орієнтовані більше на сферу послуг, далі існує проблема незбалансованості їх соціальної структури. Варто зазначити гострі розбіжності за рівнем достатку, освіти та культури в суспільстві, що в архітектурно-планувальному середовищі набуває форму соціально-просторової стратифікації, і цим самим несе загрозу безпеці міста і його жителям.

Наслідком соціальної нерівності та культурної неоднорідності можуть бути масові безпорядки, що відбувалися на арені Європейських міст за останні 10 років, а саме Лондоні, Парижі та Стокгольмі [17-19]. Конфлікти були пов'язані з етнічними групами мігрантів, переважно мігрантів з Азії, Африки та Близького сходу. Їх об'єднувало невдоволення людей низьким рівнем життя, високим безробіттям, дискримінацією на релігійній та расовій приналежності, різним рівнем прав порівняно з корінним населенням. Каталізатором погромів стали жертви серед мігрантів, через поодинокі сутички з міліцією. Смерті людей були сприйняті, як акт расизму на релігійній чи етнічній основі. Ще однією причиною таких проблем на думку соціолога з університету Мальме Аїе Карлба може бути низький рівень освіти мігрантів та незнання місцевої мови. Також владні структури країн, де відбулися такі погроми, вказують на небажання деяких приїжджих людей включатися в соціально-економічне життя, очікуючи урядових дотацій.

У містобудівному контексті виникненню заворушень посприяла висока концентрація мігрантів і бідного населення в межах певної території – етнічних районах. У результаті виникла величезна соціально-культурна однорідність, де нагніталися протестні настрої, які потім набували форм погромів.

Цей процес можна продемонструвати на прикладі масових заворушень у містах Франції, що тривали з 28 жовтня по 15 листопада 2005р. [19]. Їого каталізатором стала реакція на загибель двох підлітків північно-африканського походження, які намагалися сховатися від поліції.

Конфлікт почався у Парижі, де назрівало невдоволення серед «іммігрантів», які зосередилися до початку 1980-х років в кварталах дешевого житла (HLM). Побудовані в 1960-і роки ці квартали стали набувати вигляду «кольорових передмість» (з помітним переважанням людей арабо-берберського і африканського походження). Після закінчення періоду економічного зростання і появи у Франції застійного безробіття квартали HLM стали «соціально неблагополучними» зонами, де від 30 до 40% дорослого населення не мало роботи. Уряд Франції, виконуючи програми зі скорочення державних витрат у соціальній сфері, закрив в багатьох місцях HLM муніципальні культурні, спортивні та освітні центри для молоді, що призвело до посилення соціальної напруженості й зростання злочинності [19].

Конфлікти також можуть виникати внаслідок боротьби мешканців міста за певні території, що є цінними для них у екологічному, рекреаційному чи побутовому аспектах. Це можуть бути парки, сквери, водойми, прибудинкові двори та ін. Зокрема у нашій країні конфлікти мешканців з місцевою владою чи забудовниками може ґрунтуватися на захисті із дотримання елементарних норм щодо щільності забудови, площі для відпочинку і рекреації, характеру використання простору, збереження історично-сформованого середовища.

Переважає більшість таких конфліктів не несе серйозної загрози і може мати позитивний ефект у відстоюванні своїх прав міщанами, контролі за діями місцевої адміністрації. У таких випадках конфлікт іде поряд з *соціальною співпрацею*. Він має вагомий вплив на безпечність архітектурного простору в аспекті дотримання різних державних норм, що ґрунтуються на санітарній та екологічній безпеці, а також на характер та естетичний вигляд окремих фрагментів міського простору.

Ще одним критерієм безпечності простору є *соціальний контроль*. Джейн Джекобс у своїй книзі «Життя і смерть американських міст», стверджує, що просторова безпека досягається за умови неусвідомленого соціального контролю. Основна вимога для такого спостереження - істотна кількість магазинів та інших громадських місць, що знаходяться вздовж тротуару. Також обов'язково мають бути заклади, які відкриті ввечері та вночі. Магазини, бари, ресторани, салони краси, спортивні клуби тощо, які працюють в різному режимі, сприяють безпеці перебування на вулиці. Вони дають людям привід використовувати вулиці на яких знаходяться ці заклади. Водночас власники магазинів та інших установ малого бізнесу зазвичай допомагатимуть підтримувати простір в належному стані, хоча б тому, що це краще впливатиме на кількість клієнтів [5].

Таким чином, соціальні процеси, притаманні соціальному простору, тісно пов'язані з безпечністю міського середовища, оскільки можуть впливати на поведінку окремих індивідів чи груп та архітектурно-планувальну організацію простору міста і виступають у своєрідній системі взаємовпливу (див. рис.1).

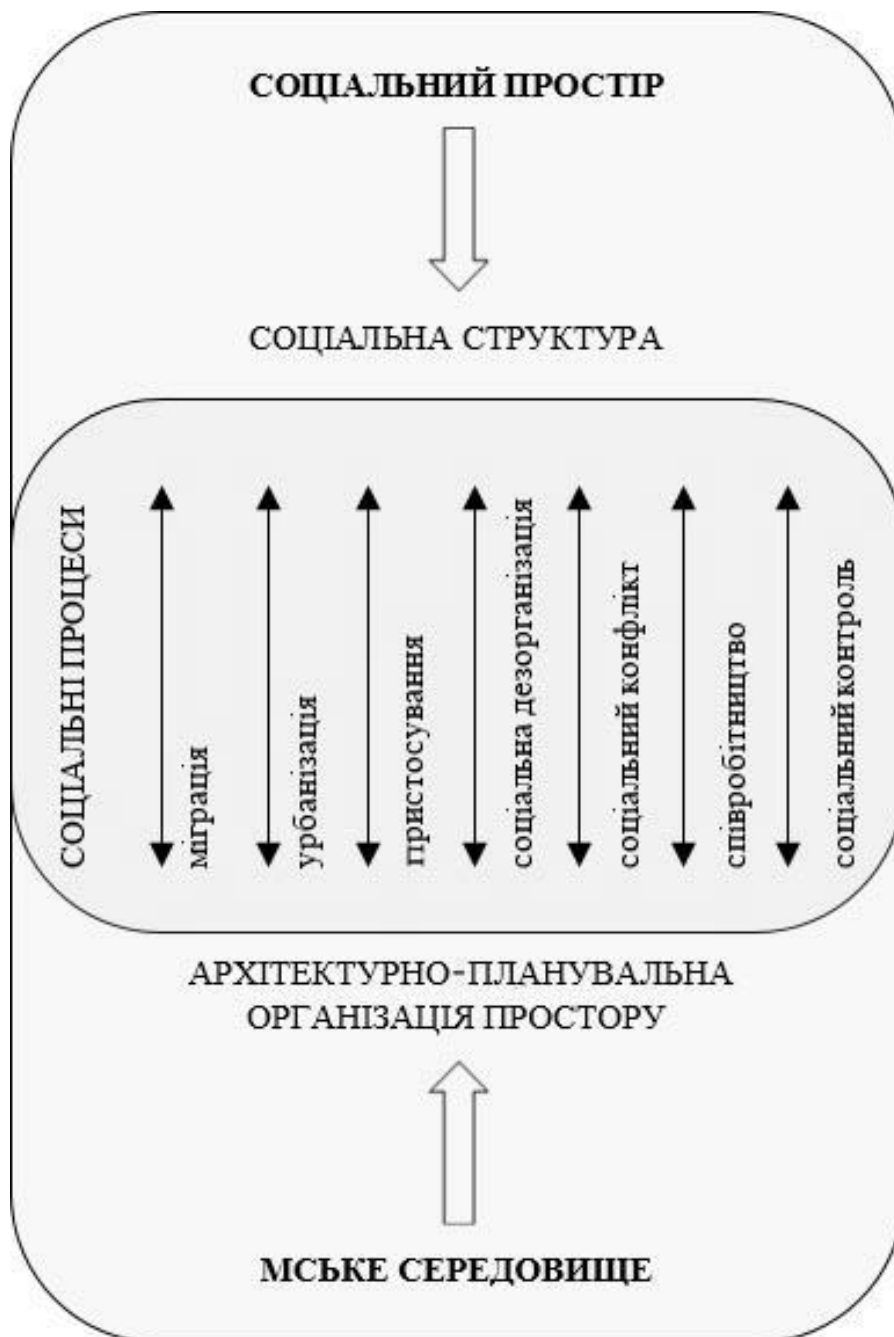

Рис. 1. Вплив соціальних процесів на архітектурно-планувальну організацію простору міста

Висновок. Соціальний простір міста – це результат взаємодії індивідів, що належать до різних соціальних груп, сукупність яких формує соціальну структуру суспільства. Соціальні процеси як форма взаємодії, перебувають у всіх суспільствах і по-різному реалізуються в архітектурно-планувальному середовищі. Вони визначають еволюцію, види будівель і споруд, типи поселень, географію розселення та ін. Характер, інтенсивність та тривалість перебігу певних соціальних процесів суттєво впливає на безпечність архітектурно-планувального середовища, що в свою чергу є складною системою взаємодії людини й оточуючого її середовища. До таких соціальних процесів належать: міграція, урбанізація, пристосування, соціальна дезорганізація, соціальні конфлікти, співробітництво та соціальний контроль. Враховуючи своєрідну систему взаємовпливу соціального простору та архітектурно-планувального середовища, вивчення питання його безпечності без урахування соціальних процесів не можливе.

Список використаних джерел

1. Архітектурне середовище як система: методичні вказівки до вивчення курсу “Загальна теорія систем і архітектура” [для студентів 5 курсу денної форми навчання, спеціальності 8.120.102 – Містобудівництво, архітектор широкого профілю] / укл. Л. П. Панова, Л. В. Дрьомова. – Харків : ХДАМГ, 2001. – 50 с.
2. Вагин В. В. Городская социология : [учебное пособие для муниципальных управляющих] / В. В. Вагин. – М. : Московский научный общественный фонд, Школа муниципального управления, 2001. – 111 с.
3. Воронцов А.В. История социологии. XIX – начало XX века : в 2 ч. Ч.2. Русская социология : [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению 540400 «Соц.-экон. образование»] / А. В. Воронцов, И. А. Громов. – М. : Гуманитар. изд. Центр ВЛАДОС, 2005. – 477 с.
4. Дворецька Г. В. Соціологія : навч. посібник / Г. В. Дворецька. – 2-ге вид, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.
5. Джекобс Д. Смерть и жизнь больших американских городов / Д. Д. Джекобс ; [пер. с англ. Л. Мотылев]. – М.: Новоеиздательство, 2011. – 460 с.
6. Казанцев В. И. Социология города : учебно-методическое пособие / Владимир Иванович Казанцев, Максим Геннадьевич Светульников. – Ульяновск : УлГТУ, 2004. – 140 с.
7. Дмитриев А. В. Конфликтология : учебное пособие / А. В. Дмитриев. - М. : Гардарики, 2000. - 320 с.
8. Маслова А. Н. Моногорода в России: Проблемы ирешения // Проблемный анализ и государственное-управленческое проектирование / А. Н. Маслова. – 2011. – Выпуск № 5. Том 4. – С 23.
9. Обрывалина О. А. Концепции социального контроля в американской социологии XX века / О. А. Обрывалина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. – Нижегородск : Нижегородский университет им. Н. И. Лобачевского, 2013. – № 4 (32). – С. 68- 75.
10. Пивоваров Ю. Л. Основы георбанистики: Урбанизация и городские системы : [учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений] / Ю. Л. Пивоваров. – М. : Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 232 с.
11. Социология безопасности : [учеб. пособие для студентов пед. вузов] / авт.-сост. Е. А. Цыглакова. – Балашов : Николаев, 2009. – 196 с

12. Соціологія: [навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів] / за заг. ред. В. І. Докаша. – 2-ге вид., доопр., доп. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 448 с.
13. Соціологія : навчально-методичний посібник / [укл. Л. Д. Климанська, В. Є. Савка]. – Львів: Видавничий відділ Інституту підприємництва та перспективних технологій при Національному університеті “Львівська політехніка”, 2004. – 148 с.
14. Шмельков А. В. Города как регионализированные социальные практики [Электронный ресурс] / А. В. Шмельков. – 2005. – Режим доступа до статті : http://jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2005_4/Shmelkov_2005_4.pdf
15. Яргина З. Н. Социальные основы архитектурного проектирования: [учеб. для вузов] / З. Н. Яргина, К. К. Хачатрянц. – М.: Стройиздат, 1990. – 343 с.
16. Адаптация мигрантов к новой среде [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL : <http://www.astraob.ru/novosti/stati/40-adaptatsiya-migrantov-k-novoj-srede>. – Название с экрана.
17. Бунт в бедных британских кварталах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://socialistworld.ru/materialy/mir/evropa/britaniya/bunt-v-bednyix-britanskix-kvartalax>. – Название с экрана.
18. Бунты из Стокгольма перекинулись на другие города [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/05/130525_sweden_riots_saturday.shtml. – Название с экрана.
19. Массовые беспорядки во Франции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Массовые_беспорядки_во_Франции_\(2005\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Массовые_беспорядки_во_Франции_(2005)). – Название с экрана.
20. Соціальний процес [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальний_процес. – Назва з екрана.
21. Соціальні процеси та їх різновиди [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : <http://textbooks.net.ua/content/view/5283/46/>. – Назва з екрана.
22. Субурбанізація [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Субурбанізація>. – Назва з екрана.
23. Holly Street Estate: Past and present [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://lovelondoncouncilhousing.blogspot.com/2010/11/holly-street-estate-past-and-present.html>. Title from the screen.
24. Pruitt–Igoe [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://en.wikipedia.org/wiki/Pruitt–Igoe>. Title from the screen.

Аннотация: В статье рассматривается понятие социального процесса в городской среде, анализируются его взаимосвязь с социальным пространством и социальной структурой общества. В работе выделены основные виды социальных процессов и показано их влияние на безопасность архитектурно-планировочного пространства города. **Ключевые слова:** социальный процесс, социальная структура, миграция, урбанизация, конфликт, социальный контроль, дезорганизация, сотрудничество.

Annotation: The concept of social process in the city environment is considered in this article and it is analysed its relationship with the social space and the structure of society. The main types of social processes are highlighted in this work, and it is shown their influence on the safety of architectural and planning space of the city. **Keywords:** social processes, social structure, social process, migration, urbanization, conflict, social control, disorganization.